

ЖИВОТ И РАД ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

Говор приликом отварања изложбе

Музеји градова Београда и Вршца су сакупили и средили документе о значајном нашем уметнику и просветном трудбенику Јовану Поповићу-Стерији: тиме се одужују сликару и тумачу који претставља и одражава једну епоху у њихову развоју, прегаоцу који је стваралачки дејствовао на културном уздицању њихових средина у свом времену. Он је био човек широке културе и велике активности, и где год је делао остали су трагови и утицаји његова рада. Сва изложба хоће да нам претстави све што се односи на средине кроз које је пролазио, на атмосферу времена, на његов живот, на његова пословања, на значајно уметничко дело — плод његова талента и труда.

Од Стеријине смрти прошло је још мало па пуно столеће. Живот првог српског комедиографа пролази кроз половину XIX века: родио се 1806, умро 1856, у Вршцу. То је доба о коме немамо много објашњења и бележака о ондашњим људима, и данас се са муком напавирче сведочанства о истакнутим појединцима. И нажалост, ово што је данас овде пред нама на изложби, највећи је део онога што уопште можемо наћи о Стерији човеку. Али зато има могућности да се стално употпуњује онај део Стеријиног музеја који ће показивати време у коме је он живео и стварао.

Јован Поповић Стерија проводи живот и ствара своја дела у два врло различитим срединама: у војвођанским градовима, највише у Вршцу, и у Ср-

бији — неколико месеци у Крагујевцу, и затим осам година у Београду. Природно, у својим делима много више је приказао Војводину и њено друштво. То друштво имало је свој дужи развој, своје типичности, видљивије супротности. Србија, и особито Београд, били су тек на почецима стварања националне државе, и ту су прелази из патријархалних облика у друкчије европске били бржи, оштрији, савременицима зато и неухватљивији. У Војводини Стерија је код своје куће, домаћин, у Београду гост, и као нека врста најамника. У Војводини када се Стерија формира српско друштво је уредило своје односе, поделило се: Срби су ту очували своју угрожавану верску организацију и националност, изградили своју буржоазију. Војводина је тада разнобојни део многонародне и многоверске државе Аустрије, у којој централизаторска и насилничка владавина уравнотежава разноврсне и многе националне, верске и класне супротности, изазивајући их или сузбијајући, како јој кад требало. После Бечког конгреса, 1815, који је ликвидирао Наполеонову епоху и извесне позитивне тековине Француске револуције, све до 1848 у Европи нема ратова, снага реакције може да одржава установљени друштвени поредак јер још нема у довољној мери развијених и свесних напредних снага да га руше. Аустрија, која је дотле у свом историском развоју заостајала иза индустријски развијенијих западноевропских земаља, у том миру сад брже развија капитали-

зам, привредно напредује. Српско грађанство, које је дотле, више од једног века, имало тешко да се бори како би се угнездило и одржавало, у овом времену добија маха. Организовано чврсто још од раније, оно је на почетку XIX века носилац српске националне свести, са којом се све више јављају и његови захтеви за политичка права и неметани културни напредак. Али зато искрсавају нове супротности у једној средини у којој је неколико нација и вера, и супротности које излазе из саме класне подељености у српској нацији.

Стерија је припадник српске војвођанске буржоазије: као књижевник, приказивач њенога начина живота и гласник њених тежњи. Врло оштроок посматралац, он је веран тумач облика кроз које се она очитује. Он види куда се она путује, како напушта ранији начин живота, када је то била буржоазија рада и наслагала врлине које су претходни услови еволуције ка капитализму: прижељност у раду, умереност и скромност, тачност, поверење. Буржоазија рада претвара се у буржоазију која је нагомилала новац и ова напушта принцип да треба зарадити свој живот, и прихвата други: да треба наћи начина да се олако стиче, или да треба уживати у ономе што је други за њу стекао. Стерија запажа: да српска буржоазија тежи да мења стил живота, хоће да њен друштвени углед одређује нарочити начин понашања, уживања, расипништво. Опанчарска Фема није само луда, или залуђена простакуша; она је искарикирани претставник те тежње ка вишем стилу живота.

Средина у Србији, у којој је Стерија живео скоро целу деценију, била је другачија: ту се тек стварају облици које захтева њена стварност нове, у свему дотле заостале земље. Ту нема ни феудалаца, ни оштријих класних подвојености, ту тек почиње стицање капитала. Али су зато промене брже, атмосфера бунтовнија, у то доба четрдесетих година у ком се држава административно уређује, у ком се сударају династије и династичари, старовремци и уставобранитељи, Вучићевци, млади либерали...

Као и друштво у коме се креће, и Јован Поповић Стерија пун је супротности. Оне су толико јасне у његовом значајном, обимном делу, а толико разноврсном и неједнаком. Ова изложба, један део оног што ће сачињавати шири, обилатији Стеријин музеј у Вршцу помаже нам да пропратимо животни пут уметников, — да се у једној шетњи поред ових слика и витрина пренесемо у просторе кроз које се кретао, међу људе са којима се мешао.

Стеријин животни пут не познајемо довољно. Овај устручљиви, повучени човек није много писао о себи, да бисмо непосредније осећали његов темперамент, познавали његове личне страсти, мржње и љубави. Ни савременици нису о њему много забележили. Знамо само линију како се кретао: у детињству још показао се врло борбен у решености да и против воље очеве учи и усавршава се. Затим је био ревносан и уредан службеник, професор и адвокат у Вршцу. Још као младић од 23 године писао је Вуку изјављујући жељу да дође у Крагујевац, камо га је привлачила она херојска Србија устанака и вукла га могућност да у њој ствара. Од 1848 је у тој Србији веома користан просветни и културни руководилац и трудбеник. Пред крај живота, од 1848, живи тихо и скромно у свом Вршцу, пишући горке „Родољупце“ — обрачун са својим нараштајем. Као двадесетогодишњи ђак испевао је борбене стихове, а пред крај живота саставио књигу најпесимистичкијих песама наше књижевности. За цело време, од рана младићства пише дела најразноврснија, — у исто време плачевне наивне историске драме са шаблонским типовима и једре, набијене животном истином, ведре комедије. — У том опсежном делу види се, позна се и човек Стерија, — тим посредним путем, кроз дела којима је и себе изразио.

Ова изложба, сликама, писмима, документима, хоће да нас доведе у непосредну везу са човеком, да га утеловимо у његово доба, да присније осетимо атмосферу тадашњег живљења. Трудољубиво, са љубављу, и познавањем

скупљано је све то. Али колико је све то мало када хоћемо да видимо јасније, и са колико празнина, поред свег труда и успеха приређивача, јер уопште нема тих сведочанстава које бисмо желели. Имамо слике куће у Вршцу у којој се Стерија родио и куће у којој је умро. Радознали смо да видимо и куће у Крагујевцу и Београду, — али њих нема. Извесни документи и писма су епизоде, доживљаји. У неким само констатације о рођењу, смрти, акта о службовању. А има их и широк, из којих се већ више види, или наслућује: писма Стеријина Вуку, брачни његов уговор, списи о сукобу због којег је, вероватно, морао да оде из Србије, у којој је тако честито и успешно служио. Из пројеката и предлога које је писао, својим чистим широким рукописом види се: лепа култура, мудар план, предвидљивост. . .

Приређивачи ове изложбе поставили су добре основе на којима треба Стеријин музеј у Вршцу даље да се развија: поред свега, ма и најскромнијег, што се односи на његову личност, добављати слике и документа из тога доба. Да тај

Музеј буде допуна уметничком делу које је производ и приказ епохе. У „Роману без романа“, у комедијама, у својим „Милобрукама“, уметник нам је дао богату грађу о нашем друштву из прве половине XIX века. Ту је он створио један свој комични свет, супротстављајући га оном свакодневном, озбиљном свету, начинивши га смешним зато што противречи том озбиљном: несразмерама, претеривањем, изопачавањем. Овакве изложбе дају као неке тачке распознавања помоћу којих свестраније разумемо ту прошлост: слике савременика, градова, домова и улица, књиге и писма, намештај. . . У тај Стеријин музеј стаће и слике оновремских помодарки — наших наивних прециоза, наших дендиа, њифта, чиновника, књижевника, — свега што илуструје епоху, а што је наснимано у Стеријином делу.

Спремивши ову изложбу приређивачи нуде ретко задовољство сваком који воли да осети дах и дух једног минулог доба, да дође у овакав директан додир са оним што је, како је некад постојало у свом материјалном облику.

LA VIE ET L'OEUVRE DE JOVAN POPOVIĆ — STERIJA

B. MILJKOVIĆ

Dans cet article, lu en 1951 lors de l'inauguration de l'exposition sur la vie et l'oeuvre du grand comédiographe serbe, l'auteur explique le sens et l'utilité de telles expositions. Dans un court aperçu de la vie et de l'oeuvre de J. Popović — Sterija (1806—1856) l'écrivain est présenté comme le porte-parole des tendances avancées de la bourgeoisie serbe de Vojvodina. Dans la meilleure partie de sa création littéraire — ses comédies et ses nouvelles — il observe d'un oeil perspicace

toutes les contradictions et tous les conflits provoqués dans cette société par le changement de manière de vie. Quant à la Serbie, quoiqu'il y ait vécu et travaillé dans l'enseignement (de 1840 à 1848) et qu'il fût déjà un écrivain formé, il ne l'a représentée que dans une seule comédie. — L'auteur de l'article loue l'application et le goût avec lequel les organisateurs de l'exposition ont réuni les rares documents sur Jovan Popović-Sterija et son époque.